

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10806466>

Accepted: 16.02.2023

Türk Kültürünü Gençlere Öğretmede Kadınların Rolü

The Role of Women in Teaching Turkish Culture to Young People

Melek ALPAR

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi
meleka@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7416-293X>

Güray ALPAR

Yeniüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi
galpar1965@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0122-7795>

Özet

Tüm dünyada yaşayan Türk sayısının 350 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Öyle ki, dünyada Türk'ün yaşamadığı herhangi bir kıtadan söz edilemez. Diğer taraftan tüm Türkleri kapsayan ortak bir kültürden bahsetmek mümkündür. Her ne kadar bu gelenekler, merkezi bölgeden uzaklaştıkça veya diğer bölgelerdeki kültürlerle irtibata geçince bazı değişikliklere uğrasa da öz itibarıyla temelde benzerlikler içerir. Örneğin; nişanlarda yüzüklere, düğünlerde gelinliğe bağlanan kırmızı kurdeleler hep uğuru ve kısmeti temsil eder. At bütün Türklerde murattır. Büyüklere saygı duymak esastır. Kadın başlangıçtan beri Türklerde saygın bir yere sahiptir. Bu gelenekler kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise bu kültür aktarımında asıl faktörün kadınlar olduğu görülür. Çünkü aile içindeki rolü ve çocuklar üzerindeki etkisi nedeniyle kültürün aktarımında kadınlar öndedir ve önemlidir. Bu durum günümüzde de değişmemiştir. Kadınlar, toplumun sağlam temeller üzerinde inşa edilmesinde ve aile yapısının sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesinde önemli role sahiptir. Bu çalışmada, Türk Dünyasındaki kültürel benzerlikler ortaya konularak, bu kültürün gelecek kuşaklara aktarımında kadınların rolü üzerinde durulacaktır. Çalışmada konu ile ilgili daha önce yapılan teorik çalışmalar yanında, alan araştırmalarının sonuçları da kültürel antropolojik bir bakış açısı ve araştırma yöntemi ile ortaya konulmuş ve çalışmanın evreni Türk Dünyası ile sınırlı tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Türk Dünyası, Kadınlar, kültür, İletişim, Kültür Aktarımı.

Abstract

It is estimated that the number of Turks living in the world is around 350 million. So much so that there is no continent in the world where Turks do not live. On the other hand, it is possible to talk about a common culture that includes all Turks. Although these traditions undergo some changes as they move away from the central region or encounter cultures in other regions, they essentially contain fundamental similarities. For example, red ribbons tied to rings at engagements and to wedding dresses at weddings always represent good luck and fortune. The horse is a must for all Turks. Respecting elders is essential. Women have had a respected place in Turks since the beginning. These traditions have been passed down from generation to generation and have survived to the present day. When evaluated in general, it can be seen that the main factor in this cultural transfer is women. Because women are prominent and important in the transmission of culture due to their role in the family and their influence on children. This situation has not changed today. Women have an important role in building society on solid foundations and maintaining the family structure in a healthy way. In this study, cultural similarities in the Turkish World will be revealed and the role of women in transferring this culture to future generations will be emphasized. In the study, in addition to the previous theoretical studies on the subject, the results of field research were presented with a cultural anthropological perspective and research method, and the universe of the study was limited to the Turkish World.

Keywords: Education, Turkish World, Women, culture, Communication, Cultural Transfer.

1.Giriş

Kültürel özelliklerin mekansal dağılımı, zaman içinde meydana gelen değişimlerin sonucudur ve eğer kültürdeki mekansal değişimlerin benzerlik ve çeşitliliği anlaşılacak isteniyorsa, cevapları bulmak için geçmiş iyi analiz edilmelidir (Tümertekin ve Özgüç, 2004: 99). Bu anlamda Türkistan coğrafyası incelendiğinde bu benzerlik ve çeşitlilik hemen göze çarpar. Örneğin; nişanlarda yüzüklere, düğünlerde gelinliğe bağlanan kırmızı kurdeleler hep uğuru ve kısmeti temsil eder. At bütün Türklerde murattır. Büyüklere saygı duymak esastır. Kadın ise başlangıçtan beri Türklerde saygın bir yere sahiptir. Bu kültürel unsurlar, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Türkistan kelimesi Arapça ve Farsçada “Türklerin yurdu” veya “Türklerin yaşadığı yer” anlamına gelir. Antik Yunanlılar, Türklerin yaşadığı coğrafya için, İskitya kelimesini kullanırlardı. Yazılı kaynaklarda Türkistan kelimesi ise ilk kez, “Turkastanak” şeklinde, VIII. Yüzyılda yaşamış Ermeni Tarihçisi Moses Xorenac (Musa Horenki) tarafından kullanılmıştır (Togan,1960; Kürşat: 2012).

Günümüzde bu coğrafya için uydurulmuş olan “Orta Asya” tanımlaması, özellikle buradaki Türk varlığını inkâr etmek üzere, ilk olarak 1843 yılında yer bilimci ve kaşif Prusyalı Alexander von Humboldt (1769-1859) tarafından ortaya atılmıştır ve coğrafya içinde yaşayanlar arasındaki bağları koparmak ve birbirinden ayırmak istenmiştir. Bu amaçla birçok çalışmalar yapılmış olmasına rağmen bu bağı koparmak tam anlamı ile mümkün olmamıştır. Bu durumun oluşmasındaki ana etken şüphesiz Türklerdeki sağlam aile yapısı ve kadının bu yapı içerisindeki tartışılmaz rolü ile ilgiliydi. Buna dair birçok örnek, Türkistan bölgesine değişik zamanlarda yaptığımız geziler ve incelemeler esnasında görülmüştür (Alpar, 2023: 144-154).

2. Çalışmanın Maksadı Ve Evreni

Kadınlar, toplumun sağlam temeller üzerinde inşa edilmesinde ve aile yapısının sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu çalışmada, Türk Dünyasındaki

kültürel benzerlikler ortaya konularak, bu kültürün aktarımında kadınların rolü üzerinde durulacaktır. Çalışmada konu ile ilgili daha önce yapılan teorik çalışmalar yanında, alan araştırmalarının sonuçları da kültürel antropolojik bir bakış açısı ve araştırma yöntemi ile ortaya konulacaktır. Çalışmanın evreni Türk Dünyası ile sınırlı tutulmuştur.

3.Sağlıklı Bir Toplum Yapısı Oluşturmada Kültürel Aktarımın Ve Değer Oluşturmanın Önemi

Kültür bir toplumun öğrendiği veya kazandığı bilgi, gelenek-görenek ile beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Güvenç, 1999: 101). Kültür sayesinde insan kendisi hakkında düşünebilir, kendi bilincine varabilir ve geleceğe ilişkin varsayımlar üretebilir (Adanır, 2007: 28,29). Kültür, bir toplumu ortak bir geçmiş yoluyla birbirine bağlayan ve bir nesilden ötekine aktarılan bir sosyal birleştiricidir (Gezon ve Cottok, 2016: 27). Şüphesiz bu Türklerde tarih boyunca aynı şekilde gerçekleşmiş ve sağlam bir aile yapısı ve sağlıklı bir kültürel aktarım ile toplumsal kimlik bilinci muhafaza edilmiştir. İnsanları en uzak noktalarda bile birbirimize bağlayan ve yolunuzu kaybetmemizi sağlayan işte bu kültürdür.

Alman kültürel ve beşeri coğrafyacı Friedrich Ratzel (1804-1904), 1903 yılında yayımlanan “Siyasi Coğrafya veya Devletler, Ulaştırma ve Savaş Coğrafyası” isimli eserinde, tarihte mekan fikrinin kaybolmadığı üzerinde durarak, coğrafyanın siyasi ilimleri de işin içine katarak kendini statik olmaktan çıkarabileceğine ve yeniden hayata döndürerek canlılık kazandırabileceğine vurgu yapar ve “Zamanında bir birlik ifade eden mekan duygusu, parçalanmış dahi olsa, asırlarca yaşar ve günün birinde siyasi bir fikir olarak tekrar hayat bulabilir” değerlendirmesini yapar. Bu noktada kültürel belirtilerin ortaya çıkışının, mekânsal genişleme arzusunun dışında ve çok daha önce olduğunun üzerinde de durmak gerekir.

Değerleri olan kazanır. Öğrenilmiş davranış biçimlerinin nesilden nesile aktarılması, ferdin kazandığı düşünme ve faaliyet tarzlarının standartlaşması anlamına oluşturan unsurların arkasındaki, inanç ve değerler sistemini her zaman göz önünde tutmak gerekir.

Değer, bireylerin çeşitli durumlar karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır (Yaman, 2012: 17-20). Değerler, bir insanı ve toplumu yücelten donanımdır ve şüphesiz ilk kazanım ve içselleştirme aile içerisinde gerçekleşir ve kişinin tüm yaşamını etkiler. Aile’de ise çocuğa esas eğitimi ve değerleri kazandıran şüphesiz “anne”dir. Bir önceki büyüklerinden gerekli adet ve ananeler yanında, yüksek düzeyde eğitim almış bir anne çocuğuna da örnek olacak ve onu en güzel şekilde yetiştirerek geleceğe hazırlayacaktır. Bu açıdan sağlıklı bir toplum düzeni oluşturma adına kadınlara en üst düzeyde eğitim verilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.Tarihi Gelişim İçinde Türklerde Kadının Rolü

Türk Mitolojisi içinde kadının toplum içindeki rolünün çok iyi belirlendiği görülür. Buna kadınların liderlik rolü de dahildir. Nitekim Türklerde, MÖ 600’lü yıllarda ilk kadın hükümdar olarak bahsedilen Tomris Han, eşinin ölümünden sonra Perslere boyun eğmeyerek, oğlunu kaybetmesine rağmen, duygusallığa kapılmadan soğukkanlılıkla hareket ederek, halkına önderlik etmiş ve uyguladığı akıl dolu stratejilerle 200 bin kişilik Pers ordusuna galip gelmeyi başarmıştır (Erten, 2016: 235-265). Türk kadınının bu önderlik rolü hiçbir zaman gözden irak tutulmamalıdır.

Bu durumun daha sonra da benzer şekilde devam ettiği görülür. Kitabeler bunun en güzel kanıtıdır. Türklerin kitabelerinde anne ve eşler mutlaka yer alır. Emirnameler, kağan ve karısı tarafından imzalanır ve kadın eşi ile birlikte yönetime katılırdı. Üstelik kadınlar, erkeklerin yaptığı hatalarda ortaya çıkar, bilge kararlarıyla çözümün en önemli parçası olurdu. Kadına verilen önemi, bilinen en eski Türkçe kaynak olan Orhun Abideleri’nden Kültigin Abideleri’nde görebiliriz. Buradaki Tanrı’nın, “Türk Milleti yok olmasın” diye yarattığı kişiler arasında

Göktürk Kağanının eşi İlbilge Hatun'un adının yer alması, Türk toplumunda kadının yerini göstermesi açısından önemlidir (Tellioglu, 2016: 219). Kadının toplumdaki bu öncü rolünün ve eşitliğinin, İslamiyet'e geçişle birlikte değişmediği de belge ve örneklerle açıkça ortadadır. Türk kadınları İslam'dan sonra da sosyal ve siyasi faaliyetlere erkeği ile birlikte katılmıştır. Tarihte devlet başkanlığı yapan ilk kadınlar Türklerden çıkmıştır. Bunu Kutluk Türk Devleti'nde Türkan Hatun'un, Delhi Türk Devleti'nde Raziye Sultan'ın devlet başkanı olduğu örneklerinde görmek mümkündür.

5.Sağlam Bir Aile Yapısı Oluşturmada Kadının Rolü

Aileyi oluşturan temel unsurlardan biri kadındır. Çünkü aile ne kadar sağlamsa, toplum da o kadar sağlam olur, toplum ne kadar iyi olursa da devlet her zaman ayakta kalır. Türklerde eskiden beri kadının aile ve toplum içindeki konumunu sarsacak davranışlardan özellikle kaçınılması bir gelenek halini almıştır (Acar, 2019: 397).

Kimliğini muhafaza etmek, Türk toplum dinamiğinin en önemli konularından birisini oluşturur. Kimlik olgusu aynı zamanda kültürel yabancılaşmadan kurtularak, "kendi" olmak sürecinin başlatılmasıdır (Türkdoğan, 2007:17).

Kültür; her şeyi, değer, fikir ve sembolleri de içerecek ve kapsayacak şekilde, bütünleşmiş, düzenli sistemlerdir. Bir parçası değişirse diğer parçaları da değişime uğrar. İşte dikkat edilmesi gereken de budur. Bu değişimin kontrollü ve diğer parçalarla uyum içinde olması önemlidir. Bir toplum yapısı içinde bu uyumu sağlayacak ise şüphesiz kadınlardır.

Kültür, bir milleti millet yapan değerler arasında yer almaktadır. Bir milletin var olmasında "kültür" çok önemlidir. Örneğin, farklı diller, farklı düşünce sistemleri üretir (Gezon ve Cottok, 2016: 65) ve dilin gelecek kuşaklara aktarımında kadının (annenin) rolü önemlidir. Bu yüzden anadil, anavatan gibi kavramlar da "anne" üzerinde inşa edilmiştir. Diğer taraftan kültür, o toplumun kadınlara vermiş olduğu değer ölçüsünde bir anlam ifade eder ve gelişme gösterir (Yılmaz, 2004: 10-12).

Aile, birbirine kan ve evlilik bağı ile bağlı bir grubu ifade eder. Pek çok akrabalık ilişkisi kültürden kültüre değişiklik gösterir (McKinnon 2005). Tarihte birçok toplum ve devlet, sağlam bir aile yapısına sahip olmamaları nedeniyle yıkılıp, yok olmuşlardır (Gündüz, 2012: 130). Oysa Türklerde bu yapı daha başlangıçtan itibaren çok sağlam bir şekilde oluşturularak günümüze kadar gelmiştir.

Bireyin değer, tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin ailenin, sosyal ve siyasal sosyalleşme olmak üzere çifte bir etkisi vardır (Kongar, 1990:12). Bu noktada özellikle değerler ve inançlar aile yapısı içerisinde kazanılır.

Gelişimi oluşturan süreçlerden en önemlisi, kalıcı davranış değişikliğini yaratan öğrenmedir ve bu süreçte ailenin ve özellikle annenin rolü büyüktür. Aile bağlarının zayıflaması ise toplumsal bir çözülmeye yol açar. Bu anlamda modern olarak tanımlanan dünyanın bir kriz içinde olduğu da açıkça görülmektedir (Guenon, 2005: 30). Bu durum şüphesiz bazı tedbirlerin alınması gerektiğini de ortaya koyar.

6.Toplumsal Yapının Aşınmasının Sonuçları

Bu noktada şunu da ifade etmek gerekir ki hiç bir toplumu özünden kopararak, bölerek ve bireyselleştirerek modern bir toplum yapısı oluşturulamaz. Bu anlamda Bauman'a göre; modernitenin yaşadığı bunalımın şaşılacak bir yönü yoktur, çünkü ruhun ve toplumun selameti açısından modernitenin ortaya koyduğu hiçbir çözüm ulus ve aile yapısının yerini tutamaz (Bauman, 2001: 295). Modernleşmenin yarattığı sorunlar karşısında yeni bir anlayışa ihtiyacımız var. Bu noktada üzerinde durmamız gereken asıl sorun; insanı evrensel değerlere katkı yapacak duruma getirmektir. Çünkü katkı yapamayan ve üretemeyen insan kendisini değersiz hisseder. Bu

değersizlik ortamı ise onu anlamsız ve toplum tarafından tasvif edilemeyecek hareketlere yöneltir (Alpar, 2020: 31). Oysa binlerce yıllık geçmiş içinde Türk aile yapısının ortaya koyduğu sağlam esaslar, geleceği oluşturmada bizlere gerekli referansları fazlasıyla sağlar. Mutlu bireyler olmadan mutlu bir toplum yapısı sağlanamaz. Bu anlamda da sağlıklı bir toplum düzeninin oluşturulmasında değerlerin doğru belirlenmesi ve aile yapısı içinde gelecek kuşaklara aktarılması çok önemlidir (Alpar, 2020: 346). Fukuyama'nın da aşırı bireyselci kültürün, bütün otorite normlarını aşındırarak, aile, mahalle ve ulusu bir arada tutan bağları zayıflattığından bahsetmesi de bu yüzdendir (Fukuyama, 1999: 20). Yine ona göre, resmi yasalar, güçlü siyasi ve ekonomik kurumlar her ne kadar hayati öneme sahip olsalar da başarılı bir toplum modeli oluşturmak için tek başına yeterli olamazlar (Fukuyama, 1999: 27).

Binlerce yıllık kökleşmiş özellikleri itibarıyla Türk kültür ve tarihi ile devlet geleneği içerisinde kadının toplumsal ve siyasi rolünü değerlendirecek olduğumuzda, kadının değer gördüğü her toplumun ilerleme kaydetmiş/kaydetmekte olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

7.Sonuç

Toplumların sağlıklı temeller üzerine oturtulması ve geleceğe yönelik milli bilince sahip nesiller yetiştirilmesi önemlidir. Bu ise ancak sağlıklı bir aile yapısı içerisinde mümkündür. Aksi takdirde çoğunlukla dış etkilerin etkisi altında kalan bir gençlik ve aile eğitiminden mahrum bir yapı içerisinde kültürü ve gelenekleri muhafaza etmek ve gelecek nesillere aktarmak mümkün olmayacaktır. Aile içerisinde ise kadınların rolü tartışılmaz. Türk toplumlarında bağların oluşturulmasında ve bugünlere sağlıklı bir yapıda ulaşmasında kadınların rolü büyüktür. Türklere ait kültürel değerler esas olarak aile ve kadınlar vasıtasıyla gelecek kuşaklara iletilmektedir. Bu anlamda kadınların gerek aile gerekse toplumda saygın konumunun devam ettirilmesi ve onların daha başlangıçtan itibaren çocuklarına eğitim verecek şekilde yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle kadınlara verilecek yüksek seviyede eğitimin ve onun toplum içerisindeki saygın konumunun pozitif yönde desteklenmesine yönelik projelerin ve eğitim programlarının koordineli şekilde düzenlenmesinin, geleceğin sağlam aile yapısını ve toplumunu oluşturmak açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

8.Teklifler

- Türk toplumunda kadının rolünü ortaya koyacak akademik çalışmalar yapılması ve projeler oluşturulması,
- Türk Devletleri arasında bu çalışmaların müşterek hale getirilmesi ve koordinasyonun güçlendirilmesi,
- Kadının ve ailenin güçlendirilmesi adına yapılan çalışmalara maddi ve manevi destek sağlanması,
- Kadının aile içindeki rolünün ve çocuklarının eğitiminin aksamaması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, destek sağlanması,
- Kadının Türk Dünyasındaki saygın rolüne ilişkin medya aracılığı ile programlar gerçekleştirilmesi ve farkındalık oluşturulması,
- Kadınların her düzeyde eğitimi ve statüsünün yükseltilmesine yönelik alt yapının oluşturulmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Acar, H. (2019). İnsan&İnsan, Yıl/Year 6, Sayı/ 21, Yaz/Summer.
Adanır, O. (2007). Kültür ve Zihniyet, Doğu Batı Dergisi, Doğu Batı Yayınları, Sayı: 23: İstanbul.
Alpar, G. (2020). Türkiye'nin Güvenliğini Anlamak, Nobel Yayınları: Ankara.

- Alpar, G. (2023). “Özbekistan Coğrafyası ile Bağlantıları Yeniden Kurmak: Fergana ve Taşkent Bölgesi İzlenimleri”, Kültür, İletişim, Diplomasi, Palet Yayınları: Konya.
- Bauman, Z. (2001). Bireyselleşmiş Toplum, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Erten, E. (2016). “Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris”, *Mediterranean Journal of Humanities*, VI/2.
- Fukuyama, F. (1999). Büyük Çözülme, İnsan Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşturulması, Çev. Hasan Kaya, Profil Yayıncılık: İstanbul.
- Gezon, L., Kottak, C. (2016). Kültür, Çev. Editörü: Akile Gürsoy, İkinci Basımdan Çeviri, Nobel Yayınları: Ankara.
- Guenon, Rene. Modern Dünyanın Bunalımı, Çev. Mahmut Kanık, Hece Yayınları: Ankara.
- Gündüz, A. (2012). “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5/5.
- Güvenç, Bozkurt. (1999). İnsan ve Kültür, Remzi Kitapevi: İstanbul.
- Kongar, Emre. (1990). İstanbul Halkın Günlük yaşam Biçimi ve Tüketici Davranışları Araştırması, İstanbul Ticaret Odası.
- McKinnon, S. (2005). On Kingship and Mariage: A critique of the Genetic and Gender Calculus of Evolutionary Psychology, In Complexities: Beyond Nature and Nurture, The University o Chicago Press: Chicago.
- Tellioğlu, İ. (2016). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 55: Ankara.
- Togan, V. Z. (1960). Türk Türkistan: İstanbul.
- Tümertekin Erol & Özgüç Nazmiye. (2004). Beşerî Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekân, Çantay Kitabevi: İstanbul.
- Türkdoğan, O. (2007). Türk Toplumunun Temel Dinamikleri, Kum Saati Yayınları: İstanbul.
- Yaman, E. (2012). Değerler Eğitimi, Akçay Yayınları: Ankara.
- Yıldırım, K. (2012). Başlangıcından II. Yüzyılın Ortalarına Kadar Doğu Türkistan ile Çin Münasebetlerine Genel Bir Bakış, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-2012, s. 123-156 Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-2012, s. 123-156.
- Yılmaz, A. (2004). “Türk Kültüründe Kadın”, *Milli Folklor Dergisi* (61), Ankara.